

ИЗУЗЕТАК ОД ПРАВИЛА ДА НИКО НЕ МОЖЕ ПРЕНЕТИ НА ДРУГОГА ВИШЕ ПРАВА НЕГО ШТО САМ ИМА

1) Увод

Принцип: „*Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*”, тј. да нико не може пренети на другога више права него што сам има, тековина је римског права.¹⁾ Ово је општи принцип који је у римском праву примењиван приликом деривативног начина прибављања својине, код кога се врши пренос својине са једног субјекта на другог (нпр. код *mancipatio*²⁾, или *traditio*³⁾). Дејство овог принципа је у томе да прибавилац неће моћи да стекне квиритску (приватну) својину, ако је ни преносилац није имао, већ је отуђио туђу ствар. У том случају је прави квиритски сопственик могао путем *rei vindicatio* захтевати повраћај ствари. Прибавилац који је ствар изгубио, имао је право да против преносиоца, због одговорности за евикацију, поднесе *actio auctoritatis*, на основу које му је досуђивана двострука вредност плаћена за ствар.⁴⁾

Сврха (*ratio legis*) овог правила је у томе да се онемогући пренос права својине од невластника (нпр. тако што се држалац ствари представи као власник и прода туђу ствар). Пренос права својине могао је да врши само титулар овог права. Прихватање овог правила као општег принципа, правно је логична последица чињеница да човек, фактички и правно, може пренети само оно што поседује (*Nemo dare potest, quod non habet*). Доследна примена овог принципа у римском праву, уз право следовања својине путем *rei vindication*, омогућавала је потпуну заштиту права својине. Примена ових правила је потврда схватања својине као „потпуне власти на ствари” (*plena in re potestas*) и да својина обухвата три овлашћења: *usus* (употре-

¹⁾ Стојчевић, Д — Ромац, А: *Dicta et regulae iuris*, Београд, 1984. г., стр. 314, (Sec. Paulus — D. 50. 17, 120). Већина правних писаца ову максиму приписује Улпијану.

²⁾ *Mancipatio* је свечани поступак за пренос квиритске својине коме су присуствовали: преносилац (манципант, прибавилац (манципатар) и најмање 5 сведока.

³⁾ *Traditio nihil amplius transfere debet vel potest ad eum qui accipit quam est apud eum qui tradit.* (Ulpianus — D. 41, 1, 20). Традицијом не треба нити се може пренети на прибавиоца више, него што преносилац има.

⁴⁾ Вид., Стојчевић, Д: *Римско приватно право*, Београд, 1988. г. стр. 158.

- а) принципу заштите права својине и интереса власника ствари, или
- и) принципу заштите сигурности правног промета и интереса савесног стицаоца својине.

Потпуно прихватање прве солуције потиче из римског права и представља доследну примену принципа „да нико не може пренети на другога више права него што сâм има”. Прихватање овог решења води могућности неограничене виндикације ствари од стране власника ствари, без обзира на савесног стицаоца и искључује правну могућност стицања својине од невластника.¹²⁾ Сматрамо да би овакво решење угрозило сигурност и успорило правни промет, као и да би, портивно принципу павичности, неоправдано претпоставило интересе власника ствари, интересима савесног стицаоца.

Прихватање друге солуције води признавању института стицања својине од невластника и давању предности интересима савесног стицаоца у односу на интересе власника ствари. Интереси власника ствари се штите тако што има правну могућност да облигационим захтевом превали претрпљену штету на несавесног отуђиоца. Ипак, ризик инсолвентности отуђиоца сноси досадашњи власник ствари, а не савестан стицалац. Ова солуција је прихваћена у већини позитивних грађанских законика, а учења о разлозима прихватања овог решења, могу се подвести под две теорије: субјективну и објективну.

а) Субјективна теорија о разлозима прихватања института стицања својине од невластника

Према субјективној теорији, прихватање института стицања права својине од невластника темељи се на идеји кривице власника ствари, који је направио пропуст приликом избора лица коме је поверио државину ствари (отуђиоца). С друге стране, савесном стицаоцу се не може пребацити кривица за његово понашање и његове интересе треба претпоставити интересима власника ствари. Власник даје ствар лицу у кога има поверења и ако оно изигра његово поверење и отуђи ствар трећем лицу, онда је власник крив за заблуду савесног стицаоца. Ово с тога што је власник имао могућност заштите својине, тако што је могао да не допусти да ствар изађе из његове државине, или да води рачуна да ствар повери поузданој особи. Из тих разлога досадашњи власник не треба да буде заштићен, јер је он крив за погрешан избор саутоварача, па је тиме и преузео ризик да изгуби ствар¹³⁾.

Сматрамо да се аргументи ове теорије не могу прихватити из следећих разлога:

¹²⁾ Бивши Општи имовински законик за Црну Гору, Петине, 1888. г. чл. 1009: „Немош' другом више права уступити н'о што сâм имаш”. Грађански законик Чехословачке од 1964. год. Правни системи Данске и Норвешке дозвољавају само стицање новца и хартије од вредности од невластника, као и за полове комисионара.

¹³⁾ Carbonnier, J: cit. дело, стр. 253.

1) У највећем броју случајева власнику се не може приписати ни најближи облик кривице, пошто често и неће имати могућност да бира лице коме ствар поверава (нпр. у његовом пребивалишту постоји само једно лице, или сервис који се бави оправком одређеног кућног апарата и власник је принуђен да их њима повери).

2) Ни када власник има могућност избора лица коме може поверити ствар, не може бити сигуран у поступке одређеног лица, па му се не може ни приписати кривица због понашања другог лица. Ово не само због ерозије морала у савременом друштву, већ и зато што је, одувек, процес упознавања и заснивања поверења у човека дуг и неизвестан.¹⁴⁾

3) Прихватање ове теорије би значило да кад се власнику не може преговорити кривица због избора лица коме је ствар поверио, не би дошло до стицања права својине од савесног стицаоца и власнику би била призната могућност виндицирања ствари. Ово би важило и за случај када лице коме је ствар поверена од власника, ову повери трећем лицу (повереников повереник), па је оно отуђи савесном стицаоцу, јер власник не би био крив и за тај избор. Овакво решење би непотребно оптеретило поступак доказивањем постојања кривице власника отуђене ствари.

4) Прихватање ставова ове теорије водило би знатном проширењу могућности стицања права својине од невластника и то на случајева кад је ствар украдена, а власнику се може приговорити да није предузео уобичајене мере заштите својине.¹⁵⁾

Према томе, поверавање ствари од стране власника лицу које је злоупотребило његово поверење и отуђило право својине на покретној ствари, не може бити доказ кривице власника у избору повереника, па и кривица власника не може бити разлог оправданости допуштања стицања својине од невластника.

б) Објективна теорија о разлозима прихватања института стицања својине од невластника

По објективној концепцији, оправданост прихватања могућности стицања права својине од невластника произилази из схватања да последица неовлашћеног располагања туђом ствари треба да сноси власник, а не савестан стицалац, због чињенице да је власник поверио ствар отуђиоцу. Поверавањем ствари власник је, објективно, створио могућност несавесном отуђиоцу да се легитимише државином ствари као власник, док савесни стицалац таквом стању није допринео и не треба да сноси последице. По овој теорији је „начело привида права из државине ствари кориговано начелом проузроковања”.¹⁶⁾

Објективна концепција не захтева кривицу власника при избору лица коме поверава ствар, али интересе власника ствари подребу-

¹⁴⁾ Човека не можеш упознати док са њим не поједеш цак соли — Народна пословица.

¹⁵⁾ Вид., Станковић, О — Орлић, М: цит. дело, стр. 124.

¹⁶⁾ Стојановић, Д: Стварно право, Београд, 1987. г. стр. 166.

је интересима савесног стицаоца зато што је власник „проузроковао“ насталу ситуацију привида својине, уступањем државине, па се њему због тога искључује могућност виндицирања ствари. На овај начин се власник, практично, „кажњава“ иако је предузео једну правно дозвољену радњу (нпр. давањем сата на поправку часовничару, који га затим прода).

Ова теорија се, у основи може прихватити, мада се доста прибијава субјективној концепцији захтевајући „проузроковање“ објективне ситуације од власника. Такође, сматра се да је власник, у крајњој линији, проузроковао и државину своју ствар од стране „поверениковог повереника“, тј. када је његов први повереник ствар поверио другом поверенику, а овај је отуђио савесном стицаоцу, па се и у таквој ситуацији допушта стицање својине од савесног стицаоца.¹⁷⁾ Ово мишљење се не може прихватити. Сматрамо да се стицање треба дозволити и у случају када је ствар прибављена од неког каснијег, а не првог повереника, јер се у односима између власника и стицаоца, у погледу потребе заштите, ништа битно не мења тиме што својина није прибављена од првог, већ од неког каснијег власниковог повереника. Прихватање објективне концепције искључује могућност стицања својине невластника у случају када власник није ствар поверио отуђиоцу, већ је против своје воље лишен државине, а која могућност није изричито искључена у нашем законодавству (чл. 31 ЗОСО).

Према томе, суштина ове теорије, да државина покретне ствари ствара привид својине, представља кључни елемент за објашњење оправданости института стицања права својине од невластника.

ц) Разлози опредељења за прихватање института стицања права својине од невластника

Институт стицања права својине од невластника, као изузетак од принципа да нико не може пренети више права другоме но што сâм има, треба прихватити из следећих разлога:

1) Државина на покретним стварима врши публицитет стварних права и твори за држаоца обориву правну претпоставку о својини. Држалац је власник док се супротно не докаже. Практична последица ове правне претпоставке је да се терет доказивања да држалац није власник пребацује на супротну страну. Тако, држалац покретне ствари који је од других ометан, може подићи тужбу због сметања својине (actio negatoria) препуштајући туженој страни терет доказивања да он није власник.¹⁸⁾

У правној теорији је одавно заступљено мишљење да државина није само факт, већ и право.¹⁹⁾ Ипак, преовлађује мишљење да државина није право, али да субјект државине „има једну претпоставку да његова државина није постала недопуштеним самовлашћем,

¹⁷⁾ Станковић, О — Орлић, М: цит. дело, стр. 125.

¹⁸⁾ Стојановић, Д: цит. дело, стр. 18.

¹⁹⁾ Heinrich, H: De iure rerum et iuris in re speciebus, 1639. год.

да није вициозна, односно да је јуристичка државина²⁰⁾ Претпоставку о својини у корист држаоца је прихваћена и у упоредном праву. Она је полазни став француске теорије за укидање деривативног начина стицања својине за покретне ствари.⁴¹⁾ Прихваћена је и у Аустријском грађанском законнику и у Српском грађанском законнику⁴²⁾.

Сматрамо да пошто правна претпоставка о својини у корист држаоца ствари мора бити позната власнику ствари (*Ignorantia facti* поп посет), он мора бити свестан ризика у који улази уступајући државину покретних ствари трећем лицу и водити рачуна о избору тог лица, када има могућност избора. У овом контексту се једино може говорити о „кривици“ власника (субјективна теорија), односно проузроковању привида својине омогућавањем отуђиоцу да стекне државину на његовој ствари.

Такође, савесни стицалац својине, ослањајући се на ову правну претпоставку, прибавља право својине на покретној ствари верујући да је држалац власник, па је неопходно да правни поредак (објективно право), који је и успоставио ову претпоставку, штити сва лица, која су полазећи од ње стекла неко право. Довољна корекција у корист власника ствари је што се за прибављање својине од невластника тражи испуњење прецизно одређених услова, чиме се онемогућава повреда начела правичности власника.²³⁾

2) За покретне ствари се не воде посебни јавни регистри (као земљишне и друге јавне књиге за непокретности), чиме је практично онемогућено прибавиоцу права својине на покретној ствари да повери да ли је отуђилац заиста титулар права својине на покретној ствари, па је државина, најчешће, једина потврда легитимитета отуђиоца. Пошто правни поредак не обезбеђује стицаоцу сигуран начин провере легитимитета, мора штити његова права стечена на законом дозвољени начин. Непостојање регистра за покретне ствари упућује на претпоставку о својини у корист држаоца, где важи принцип: *Error communis facit ius* — општа заблуда ствара право (*Sec. Ulpianus — D. 22, 6, 9*).

3) Покретне ствари се брзо промећу, прелазе из руке у руку, па је право следовања, у пракси, тешко спроводљиво. Признањем права власнику на реивиндикацију ствари, водило би стварању једног „полог права“ (*nuda res*), које он у пракси не би могао да реализује, па је решење да власник има право да захтева накнаду штете од отуђиоца, а не право на виндикацију ствари, сигурније и повољније за њега. Власник не мора да трага за стицаоцем, а ризик инсолвентности је у оба случаја присутан.

²⁰⁾ Јовановић, М: Државина, њена заштита и одржај, Београд, 1925. г.

²¹⁾ Marty et Raynaud: цит. дело, стр. 382.

²²⁾ 323 АГЗ; § 223 СГЗ гласи: „Само доказано јаче право може кога из држања једне ствари избити. У случају равног права првенство припада држаоцу“.

²³⁾ Одлука Врховног суда Србије, Рев. 1359/88, „Судска пракса“, октобар 1988. г. Решење ВС НР БиХ од 31. 5. 1952. г. ГЖ 419/52.

4) Друштвено је целисходније усвојити ово решење, него дозволити могућност виндикације ствари од стицаоца, која би водила низу судских спорова.²⁴⁾ Све би то проузроковало велике трошкове (често и већа од вредности ствари), а без неке веће извесности за потпунију заштиту имовинских интереса власника. Право и о овој оклоности мора водити рачуна, нарочито због велике бројности покретних ствари и развијености њиховог промета, јер оно што је вредније (претежније) треба и већу заштиту закона (*Quae digna sunt et maiori cautela legis agent*).

Можемо закључити да претходни разлози оправдавају одређење савременог права, да под одређеним законским условима дозволи овај начин стицања права својине и тиме да предност сигурности промета, циркулацији добара и нужности поверења у јавни промет, а самим тим и заштити интереса савесног стицаоца. Напред наведени разлог су опредељујући за решење да предмет стицања од невластника могу бити једино покретне ствари.

4) Немогућност коришћења *actio rei vindicatio*

Институт стицања права својине од невластника проузрокује релативизирање дејства *erga omnes* својине као апсолутног субјективног права. Ово се огледа у томе што досадашњи титулар права својине на покретној ствари, која је предмет стицања својине од невластника, нема могућности права следовања својине тужбом *rei vindicatio*, која је правна могућност последица апсолутности дејства стварних права. Ово из разлога што због апсолутног дејства својине као најеклатантнијег примера стварних права, ова права карактерише и искључивост. С тога на истој ствари не могу истовремено постојати два искључива права својине. Апсолутност стварних права значи и да су лично недељива.²⁵⁾ Из ових разлога у моменту када савестан стицалац постане власник ствари, истог момента досадашњи власник бива депостиран — потиснут с места титулара својине. Право својине које одређено лице има на ствар престаје кад друго лице стекне право својине на ту ствар (чл. 45 Закона о основним својинско правним односима). Самим тим, досадашњи власник губи и могућност коришћења *rei vindicatio*, која је својинска тужба и припада само власнику ствари. Досадашњем власнику остаје само облигациони захтев према отуђиоцу, али не и према савесном стицаоцу, јер он са њим и није у уговорном односу, нити је њему поверио ствар. Сма трамо да се код стицања својине и не ради о „релативизирању дејства стварних права”, (видети фусноту 7), већ да стицање од невластника изазива престанак стварног права досадашњег власника и његову трансформацију у тражено право.

²⁴⁾ Када би власник виндицирао ствар од савесног стицаоца, накнаду штете морао би захтевати од отуђиоца. Стицалац би право на нужне и корисне трошкове остваривао од власника, а накнаду штете због евикције од отуђиоца.

²⁵⁾ Стојановић, Д: цит. дело, стр. 7.

5) Опште карактеристике стицања права својине од невластника

У упоредноправном законодавству су различито одређени услови потребни да се испуне да би дошло до стицања права својине од невластника. Ипак постоје и одређене заједничке карактеристике, које су опште и последица су прихватања извесних истих разлога за постојање овог института. Према односу и прихватању института стицања од невластника, сва законодавства се могу поделити у три система:²⁶⁾

а) Систем неограничене виндикације у коме нема стицања од невластника (Видети фусноту 12).

б) Систем неограниченог стицања својине од невластника за савесне стицаоце (италијански Code civile).

ц) Мешовити систем (француско, швајцарско, југословенско, немачко, грчко, аустријско, мађарско, енглеко и друга права).

Изнећемо опште карактеристике које важе за стицање права својине од невластника у већини законодавстава са овим институтом, а што је узроковано разлозима његовог настанка:

1) Полазни став у упоредном праву је да до стицања права својине од невластника може доћи само ако је власник добровољно (вољно) поверио државину ствари туђиоцу, а овај је отуђио (чл. 2279 С. с. § 932-935 БГБ). У нашем праву овај захтев изричито постоји само кад је ствар прибављена од отуђиоца коме је власник поверио државину ствари на основу правног посла који није основ за прибављање права својине (чл. 31 ЗОСО).

2) Предмет стицања права својине од невластника могу бити искључно покретане ствари. Ово с тога што је овај институт и настао због физичких и правних карактеристика покретних ствари. Има мишљења, да када је отуђилац погрешно уписан у јавне књиге као власник, и стицалац је савестан, треба допустити могућност стицања својине од невластника и на непокретности.²⁷⁾ У овом случају није испуњен услов да је у питању покретна ствар и не постоји законом предвиђена могућност стицања од невластника. Сматрамо да би, у овом случају, стицалац деривативним путем стекао право својине и сукцесијом постао табуларни држалац. Да ли ће он постати и фактички држалац, питање је које би се решавало сукобом правних основа претпостављених власника. Савесност би се у овом случају ценила строже и не би било довољно да стицалац само провери ко је у јавне књиге уписан као власник, већ и ко је фактички држалац и по ком основу.²⁸⁾

3) Стицалац мора бити савестан. Стицалац је савестан ако није знао, нити је могао знати да отуђилац није власник. Савестан стицалац верује у деривативан основ прибављања својине. Француска судска пракса је изградила став по коме се стицалац сматра несавесним

²⁶⁾ Zweiger, K: Zeitschrift für ausländisches und internationales privatrecht, 1963. год. стр. 289.

²⁷⁾ Гамс, А: Основи стварног права, Београд, 1980. г. стр. 204.

²⁸⁾ Вид., Босић, Ф: Гласник адвокатске коморе у А. П. В. бр. ЛЛ/58.

„ако је с ђбиром на природу и вредност објекта, као и правила промета, пропустио да прибави све информације о идентитету отуђиоца и пореклу својине”.²⁹⁾ Грађански законик Немачке и Грчке одређују да је стицалац несавестан кад зна да преносилац није власник или услед грубе непажње то није знао (932 БГБ).

4) Стицање се врши на основу теретног³⁰⁾, или доброчиног³¹⁾ правног посла, закључног између отуђиоца и стицаоца. За власника је овај правни посао (*res inter alios acta*).

5) Већина правних система успоставља посебан и то блажи режим за стицање својине од невластника на хартијама од вредности на доносиоца, новцу и за куповину на јавној продаји (С. с., БГБ. .). У нашем праву постоји јединствен правни режим за све покретне ствари.

6) У судској пракси Француске дозвољена је могућност реиндикације у два случаја:³²⁾

а) ако је стицалац био несавестан и то у року од 30 год. од депосирања ствари,

б) кад је ствар изгубљена или украдена.

Особеност нашег правног система је у томе што се дозвољава могућност реиндикације у случају када је ствар имала за власника посебан значај (афекциону — неимовинску вредност) уз накнаду по прометној цени (чл. 31 ст. 2 и 3 ЗОСО).

²⁹⁾ Carbonnier, J.: цит. дело, стр. 255.

³⁰⁾ Теретност захтевају грађански законици: РСФСР, ДДР, Мађарске, СФРЈ и други.

³¹⁾ Вид., чл. 2279 Ц. п. § 932 БГБ; члан 933 Шв. грађ. законика.

³²⁾ Marty, G — Raynaud, P: цит. дело, 385.

EXCLUSION DE LA REGLE „NEMO PLUS IURIS“

„Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet” — personne ne peut pas transférer à une autre personne plus de droit que lui-même possède, c'est le principe établi dans le droit romain et en général accepté dans le droit positif. L'essentiel de cette règle est que seulement le titulaire du droit de la propriété peut valablement transférer son droit à un autre sujet.

L'institution de l'acquisition du droit de la propriété (a non domino) est acceptée dans la plupart des législations comme exception de la règle citée. L'acquisition de la propriété de non-possesseur est la manière de se procurer du droit de la propriété des biens mobiliers, d'un acquéreur conscient par une affaire juridique conclue avec un aliénateur inconscient qui, utilisant la possession des objets, se présente comme possesseur et vend un objet d'autrui sans l'autorisation du vrai propriétaire. Cette institution est introduite à cause des caractéristiques physiques et juridiques des biens mobiliers et pour plus de sûreté du trafic juridique ainsi que pour protéger l'acquéreur conscient.

